

Vårt ansvar för noosfären

Vårt jordklot utforskas alltmer genom satelliter som med avancerad teknik fotograferar det från rymden. Alla har vi sett vackra bilder av detta vårt hem i kosmos tagna högt ovanifrån. Vi ser på bilderna att en mycket tunn slöja av gas är svept kring hela jorden, atmosfären. I förhållande till klotets radie är den mycket tunn, en sexhundredel. Bilderna avslöjar också grönområden på jordens yta som är tecken på liv – skogar och odlingsytor, grönväxter som frigör det syre som är en förutsättning för praktiskt taget allt annat liv på jorden. Haven framträder i djupblå färg, vattenmassor som också är ett grundvillkor för livet. Dessa gröna och blå partier bildar den hinna vi kallar biosfären, livssfären. Rörelse och förändring i både atmosfär och biosfär kan studeras från satelliter – stormar, tyfoner, ökentillväxt, polarisarnas minskning och tecken på klimatförändringar över hela klotet.

Det talas ibland om ytterligare en sfär, som dock inte kan ses eller fotograferas men som har avgörande betydelse

för mänsklighetens framtid. Den franske paleontologen Teilhard de Chardin skapade termen noosfären i sin bok *Fenomenet människan* 1955 (sv. övers. 1961). Termen har fått en viss spridning. Ordet är bildat av grekiskans nous, som betyder medvetande och tänkande. Noosfären är en mental vävnad som mänskligheten spinner och väver fram. Den är inte materiell. Den har som sina förutsättningar både biosfären och atmosfären men är i sig något annat. Mänsklighetens mentala rum rymmer kunskap, lagrad och utvecklad i människohjärnor som interagerar med varandra. I denna noosfär rymmer vetenskapen liksom moraliska, religiösa och politiska föreställningar, känslor och viljor. Det brukar kallas "det andliga" varmed menas det som är helt verkligt utan att i sig vara materia.

Det finns tankeväckande paralleller mellan skeenden i atmosfären och i noosfären. I noosfären blåser opinionsvindar och inte sällan rör det sig om stormar som kan störta regimer och

tillintetgöra hela stater. Mental energi kan koncentreras till oerhörda laddningar som utlöses i förödande katastrofer, ofta långt mer destruktiva än jordbävningar och vulkanutbrott: När fruktan och misstro varvas med aggressivt hat, byggs noosfäriska spiraler upp som liknar framväxten av tyfoner och orkaner. Stora regioner kan ödeläggas under decennier när dessa förfärliga laddningar exploderar. I vår tid är Mellersta Östern, Centralasien och Afrikas horn särskilt svårt drabbade men helt säkra kan vi inte vara någonstans i världen.

Vi skulle också kunna tala om noosfäriska istider. Flera av dem har under århundradenas lopp inträffat i vår egen världsdel. 1600-talets första hälft var en sådan period. Det 30-åriga krigets massförstörelse och fasor hade ödesdiga och långvariga konsekvenser för särskilt Centraleuropa. 1900-talets första hälft med de två stora världskrigen var också en istid i denna bemärkelse. Noosfären förorenades av misstro, nationalistiskt hat,

spridning av dåraktiga myter och en sanslös vilja att förinta människor av "fel sort" En istid under vilken förnuft, medkänsla och mänsklig värdighet i stor utsträckning dog ut, "frös ihjäl".

Ett helhetsperspektiv

Själva ordet noosfär antyder ett helhetsperspektiv och markerar allas beroende av alla. Vi kan än en gång jämföra med atmosfären. Vi vet att atmosfären är gemensam för oss alla och för hela livet på jorden. Luftföroreningar sprider sig på några få dygn över hela vår planet och har således konsekvenser överallt. Något liknande gäller noosfären. Med nutidens mediateknik sprids budskap ut genom etern med ljusets hastighet och fångas omedelbart upp i mänskliga medvetanden i alla världsdelar. Hatfulla, osanna och fördummande budskap förorenar snabbt vår gemensamma noosfär. Men de budskap som rymmer eftertanke och solidaritet med medmänniskor tvärs över alla gränser kan också nå ut över hela jordkretsen och ha sin viktiga påverkan.

Människan är den enda levande varelse som har ett ansvar. Hon och ingen annan

kan inse konsekvenser av sitt eget sätt att handla eller icke handla. Hon och ingen annan kan inse att alla människor i grunden är jämlikar. Hon kan inse att vi alla föddes till ett liv som inte är helt lätt för någon men som är mycket svårt eller rent eländigt för många utan att dessa är skyldiga till sina olyckor. (Jag träffar dagligen en utvisningshotad flykting som säger att han hatar sig själv därför att han lät sig födas som afghan.)

Man kan fråga sig: Hotas vi på nytt av en omfattande noosfärisk istid samtidigt som atmosfären värms upp och skadar livsvillkoren för en stor del av mänskligheten? Ja, ett sådant hot är reellt. Hur kommer vi att förhålla oss om ekologiska katastrofer i andra delar av världen leder till massflykt av människor som söker sig till beboeliga områden? Den flyktingpolitik som redan nu bedrivs i det rika Europa bådär inte gott för framtiden. Som ansvariga människor är vi skyldiga att bemöta båda hoten: hotet mot livsmiljön (biosfären) och hotet mot noosfären.

Avgörande blir om tillräckligt många känner ett ansvar för helheten. Det är den enskilda människan som kan

ta ett ansvar men han/hon kan samverka med andra och bli en stark noosfärisk kraft. Viljan att ta ett sådant ansvar växer troligen i våra dagar. Mycket tyder på det. Vi vet inte om den goda viljan kommer att räcka till men vi måste utgå från att den ska göra det. Det måste vara vår arbetshypotes. Utan den är vi förlorade. Hoppet måste finnas. Det ligger på vårt ansvar att upprätthålla hoppet hos varandra också.

Astronautens syn

Astronauter som vistats i rymdstationer och överblickat hela jordklotet har mycket enstämmigt beskrivit hur stark och omvälvande den upplevelse var. En av dem, John David Bentoe, skriver:

Jag såg en stor flod rinna från land till land utan att hejda sig. Jag såg stora skogar överskrida gränser. Jag såg havet sträcka sig från kontinent till kontinent. Två ord gjorde sig påmind. Gemenskap och beroende. Vi är en enda värld.

Det är just detta perspektiv vi måste tillägna oss. Allt fler människor än någonsin förut i världshistorien har nog också börjat förstå det. Härligger ett gott tecken i en annars mycket svår nutidshistoria.

Bo Nylund